

DİNÎ VE FELSEFÎ METİNLER

YİRMİBİRİNCİ YÜZYILDA YENİDEN
OKUMA, ANLAMA VE ALGILAMA

RELIGIOUS AND PHILOSOPHICAL TEXTS:

RE-READING, UNDERSTANDING AND
COMPREHENDING THEM IN THE 21st CENTURY

CİLT - 2

DİNÎ VE FELSEFÎ METİNLER
YİRMİBİRİNCİ YÜZYILDA YENİDEN OKUMA,
ANLAMA VE ALGILAMA SEMPOZYUMU
Bildiri Kitabı, Cilt: 2

Sultanbeyli Belediyesi
Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü
Kültür Yayın No: 8

ADRES:

Abdurrahmangazi Mahallesi Belediye Caddesi No:4
Tel: 0 216 564 13 00
Fax: 0 216 564 13 71
Mail: belediye@sultanbeyli.bel.tr
www.sultanbeyli.bel.tr

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
MEHMET MAZAK

EDİTÖR:

PROF. DR. BAYRAM ALİ ÇETİNKAYA

BÖLÜM EDİTÖRLERİ:

YRD. DOÇ. DR. AHMET HAMDİ FURAT
YRD. DOÇ. DR. İSMAİL DEMİREZEN
YRD. DOÇ. DR. AHMET ERHAN ŞEKERCİ
YRD. DOÇ. DR. ÜMİT HOROZCU
ARŞ. GÖR. MEHMET FATİH ARSLAN
ARŞ. GÖR. BİRSEN BANU OKUTAN
ARŞ. GÖR. ADEM İRMAK
ARŞ. GÖR. EMİNE GÖREN
ARŞ. GÖR. MUHAMMED VEYSEL BİLİCİ

SAYFA DÜZENİ

İBRAHİM AKDAĞ

ISBN:

978-605-89744-5-6

BASKI

Ege Basım
Esatpaşa Mh. Ziyapaşa Cd. No:4
Ege Plaza Ataşehir/İSTANBUL
Tel: 0216 472 84 01
www.egebasim.com.tr

Nisan 2012

Copyright Sultanbeyli Belediyesi

Hadis Metinlerinin/Sünnetin Yeniden Okunmasında /
Yorumlanmasında Bir Yöntem Olarak “Hz. Peygamber
Şimdi Yaşasaydı/Görseydi...” Söylemine Kısa Bakış
(Ta’rîhî ve Güncel Değeri)

The Discourse “If the Prophetic Muhammad had lived now,
He would’ve done such and such...” The Problem of its
Using As A Method of Re-reading/Re-Interpreting Hadith
Texts/Sunnah. (Its Historical and Current Value)

Mustafa ERTÜRK*

Abstract

This paper focuses on a discourse “If the Prophet Muhammad had lived now, he would have done such and such...” which is used as a method to re-read or re-understand religious Islamic texts, especially Sound/Sahîh Hadith or Prophetic Sunnah. In fact this statement was said by Aisha, a wife of the Prophet Muhammad, after the Prophet died, she saw that some Muslim women had done unsatisfaction deeds while they were going to prayer in the Mosque (masjid): “If the Prophet had arrived to our time and seen what the women had done, he would have forbidden the women going to Masjid”. This discourse of Aisha partially played role in the past and in our time has been used as a method of re-understanding or re-reading the prophetic sunnah/hadith texts.

So in this paper, this statement and its affective is discussed as a historical and actual discussions whether or not it is a value as a method of understanding and interpreting of the Prophet’s sayings and deeds.

Giriş

Kendilerini herhangi bir dine mensup kılan insanlar, hayatları boyunca söylediği ve yaptığı her şeyin dini meşruiyetini sağlamak için az ya da çok bilgileri nisbetinde dinî kaynakları referans gösterme gereği hissederler. Bu gereklilik psikolojik olarak huzur bulmanın ilk aşamasıdır. İlk safhanın aşılması kimilerine göre yeterlidir. Daha

* Prof. Dr., İ.Ü. İlahiyat Fakültesi.

ötesine gitme zorunluluğu yoktur. Zira meşruiyette asıl, sözün ve eylemin dayanak noktasının dinî bir kaynağa dayanmasıdır. Bundan sonraki aşama kişilerin ve toplumun bilgisine, bilgiyi kullanma yeteneğine ve sorumluluk bilincine bağlıdır. Şayet sadece dinî bir kaynağı söylem çerçevesinde kullanmayı veya atıf yapmayı yeterli gören anlayış ve bu anlayışa destek veren veya sessiz kalan zihniyet aynı konumda olurlarsa referansın ya da referansın niteliğinin sorgulandığı ikinci ve daha sonraki aşamalar gerçekleşmez. İkinci ve diğer aşamaların aşılamadığı “aşama” olarak görülmediği zihniyetlerde ve toplumlarda “söylemin” kalitesinden söz etmek herhalde mümkün olmasa gerektir. Çünkü bilgi ve kaynak merkezli söylem ve eylemlerin kalitesi, aşamalı/kademeli olmalarıyla artar. Bilginin kalitesi kademe dediğimiz aşama aşama yapılan sorgulamalarla olgun hale gelir. Tek kademeli bilginin veya söylemin kalitesi ile çok katmanlı bilginin kalitesi aynı düzeyde değildir.

Bu çerçevede İslam toplumundaki söylenen sözlerin ve yapılan eylemlerin dinî kaynaklarına yapılan referanslarında da zaman zaman kalite problemi yaşanmaktadır. Bilhassa Müslüman toplumunda şartların değişmesi veya modern hayatın getirdiği yaşam tarzı ile dinî söylem ve eylemlerin çatışmasından ya sıyrılabilme ya da çözüm üretmek amacıyla dinî söylemlerin sürekli gündeme gelmesi modern/değişen ve değişmekte olan hayatla baş edememenin bir nevi göstergesi olarak düşünülebilir. Zira müslümanın çabası/endişesi referansın kullanım yöntemindeki kalite durumuna bakmaksızın yaşadığı hayatın dine uygun olup olmadığına kendisini ve başkalarını inandırmasıdır. En azından tek aşamalı da olsa “dinî kaynakları referans gösterme” eğilimini dindarlar açısından tabii karşılamak gerekir. Nihayetinde bu yöntemin isabetli olup olmadığı tartışması Müslümanların kendi iç durumlarıyla alakalı olup iç dinamiklerle bu durumun tashihi mümkündür. Ne var ki özellikle tek aşamalı yöntemin bilhassa zamanımızda Müslüman toplumları özellikle kendi istikametlerince yönlendirmek isteyen haricî güçlerin de sık sık kullanması meseleyi daha fazla önemli hale getirmektedir.

Bu bağlamda genelde dinî özelde hadis metinlerinin/sünnetin yeniden okunmasında/yorumlanmasında bir yöntem olarak gerek günümüzdeki Müslümanların kendileriyle alakalı gerekse Müslüman toplumlarını ve liderlerini farklı amaçlarla bilinçli bir şekilde alenen veya zımnen yönlendirmek isteyen güçlerin “dini kaynakları tek aşamalı referans gösterme” yöntemine dayalı olarak kullandıkları bir söylem üzerinde durmak istiyoruz. Bu söylem: “Hz. Peygamber şimdi yaşasaydı/görseydi, şöyle şöyle yapardı...”

İşte bu tebliğde söz konusu söylemin (I) tarihî menşei ve işlerliği ile (II) referans değeri üzerine yapılan tartışmalardan kısmen bahsedecek, değişen toplumsal şartlar

karşısında bu söylemin bir yöntem olup olamayacağına dair fikir ve düşüncelerimizi kısaca sunmaya gayret edeceğiz.

I. “Hz. Peygamber Yaşasaydı/Görseydi, Şöyle Şöyle Yapardı...” Söyleminin Tarihi Menşei ve İşlerliği

A. Menşei ve İşlerliği

1. “Hz. Peygamber yaşasaydı/görseydi, şöyle şöyle yapardı/söylerdi...” söyleminin ilk izlerine Hz. Peygamber’i en iyi tanıyanlardan biri olan Hz. Aişe’nin sözlerinde rastlıyoruz. Resûlullah’ın vefatından sonra kadınların mescide giderken gösterdikleri olumsuz tavırlarını (yeni icatlarını/ihdas ettiklerini) görünce, onun şu sözü söylediği nakledilmektedir: “Eğer kadınların yeni icatlarını Resûlullah görseydi, -Benî israil kadınlarının yasaklanmış oldukları gibi, onları mescidlere gitmekten menederdi”.¹

Söz konusu rivayet kronolojik olarak hadis kaynaklarında şu ifadelerle zikredilmektedir:

Malik b. Enes (ö.179), *Muvatta* : Ebû Mus’ab → Malik → Yahya b. Sa’îd → Amre bnt. Abdirrahman ennea ahberathu an Aişe zevci’n-Nebî (s.a.) ennea kânet tequ-lu “**Lev edreke Rasûlullah** (s.a.) mâ ahdesen-nisâ le mene’ahünne’l-mescide kemâ müni’at nisâü benî isrâîl”. Qale Yahya fe qultü li Amrate: e ve münia nisâü benî İsrail el-mescide? Qalet: neam”².

İbn Hanbel (ö. 241), *Müsned*: Abdullah → ebî → Yûnus → Hammad , yanî, b. Zeyd → Yahya → Amre → Aişe: Qâlet: “**Lev enne Resulallah (s.a.) raâ** mine’n-nisâ mâ raeynâ le mene’ahünne mine’l-mesâcid kemâ meneat benû isrâîl nisâehâ” Qultü li Amrate: ve müniat benu İsrail nisaüha. Qâlet: neam”³

Buhârî (ö. 256), *Sahîh*: Abdullah b. Yûsûf → Mâlik → Yahya b. Saîd → Amre bnt. Abdirrahman → Aişe: “**Lev edreke en-Nebiyü** (s.a.) mâ ahdesen-nisâ le mene’ahünne ((mine’l-mesâcid)) kemâ müni’at nisâü benî isrâîl”⁴.

Müslim (ö. 261), *Sahîh*: Abdullah b. Mesleme b. Qa’neb → Süleyman (b. Bilâl) → Yahya (b. Saîd) → Amre bnt. Abdirrahman : Ennea semi’at Aişete zevce’n-Nebî (s.a.) teqûlu: **Lev enne Rasûlallah (s.a.) ra’a** mâ ahdesen-nisâ le menahünne el-mescide

¹ İmam Malik, *Muvatta*, “Kible”, 15; İbn Hanbel, *Müsned*, VI, 91; Buhârî, “Ezan”, 163; Müslim, “Salat”, 144.

² Malik, *Muvatta*, “Kible”, 15 (hadis no: 542, I, 213).

³ İbn Hanbel, *Müsned*, VI, 91.

⁴ Buhârî, “Ezan”, 163, I, 210-211.

kemâ münî'at nisâü benî isrâîl." Qale: fe qultu li Amrate "E nisâü benî İsrâîl münî'ne'l-mescide" qâlet: Ne'am"⁵.

Sened yönünden cerhi gerektirecek herhangi bir beyana şimdilik rastlamadığımız bu rivayetin lafzen metni hakkında kısaca şu değerlendirmeyi yapabiliriz:

"Yaşasaydı/Lev âşe..." şeklindeki ifade ilk dönem metinlerinde yer almamaktadır. Ancak yaygın kullanıma karşılık belirtilen cümle "kadınların neler yaptıklarını (neler ihdas ettiklerini) "görseydi veya idrak etseydi" şeklindedir.

Şart cümlesinden sonra "Elbette onları mescidlere gitmekten men ederdi/Lemena'hünne el-mescide" beyanı yer almaktadır ki bütün tariklerde bu şekilde geçmektedir.

Hiz. Aişe'nin mü'min hanımlarda gördüğü olumsuz haller dolayısıyla onların mescidlere gitmekten alıkonulmasıyla ilgili temennisinde örnek gösterdiği geçmiş topluluk ise Beni İsrail kadınlarıdır.

Metinlerin mukayesesinde görülen ve vurgulanması gereken önemli bir husus da Hiz. Aişe'nin bu temennisinde hanımların mescide gitmelerinin bizzat yasaklanması gerektiğine dair açık bir beyanın bulunmamasıdır.

İşlerliği: Hiz Aişe'nin söz konusu bu beyanı hanımların mescidlerden alıkonulup konulmamasıyla ilgili meselelerde ele alınmış ve fikhî yönden tartışmaların medarı olmuştur. Bizim amacımız bu tartışmaların ayrıntılarına girmek değildir. Bilakis Hiz. Aişe'nin temenni olarak kullandığı "Hiz. Peygamber görseydi ..." söyleminin zamanın değişmesiyle veya kadınlardaki bir takım davranış değişikliğinden dolayı önceden Hiz. Peygamber tarafından verilen bir iznin daha sonra yasağa dönüştürecek tarzda bir yöntem olarak kabul görüp görmediğini incelemektir.

Hiz. Aişe'nin bu söylemini veya söylemdeki ifadesini (Rasûlullah yaşasaydı/görseydi...) gerekçe göstererek Rasûlullah'ın önceden izin verdiği bir şeyin daha sonra yasaklanması (menedilmesi) gerektiğine dair –şimdilik- açık bir beyana rastlamadık. Bununla beraber bazı sahabelerin zımnın bu anlama gelecek tekliflere tepki gösterdiğine dair rivayetlere rastlamaktayız.

Mesela, Abdullah b. Ömer (ö. 74) bir defasında Hiz. Peygamber'den naklen "Kadınlarınız mescidlere gitmek istedikleri zaman onları mescidlere gitmekten alıkoymayınız" hadisini zikretmişti. Bunun üzerine oğlu Bilal "Onların mescidlere gitmelerine izin vermeyeceğiz. Bu durumda onlar bunu fesat ve fitne vesilesi ittihaz ederler." veya "Vallahi, Onları mescidlere gitmekten alıkoyacağız" diye karşılık vermiş. (Rivayetin farklı tarîklerinde Hiz. Peygamber'in "Kadınlara geceleyin mescidlere

⁵ Müslim, "Salat" 144 , (I, 328-329).

gitmeleri için izin verin “rivayeti üzerine oğlu Bilal’in bu sözü söylediği nakledilir ki Bilal’in itirazı da herhalde bu yöndendir). Bu itiraz üzerine Abdullah b. Ömer’in , “Ben “Resulullah şöyle buyurmaktadır, diyorum, sen ise “onları menedeceğiz diyorsun” diyerek oğlu Bilal’in, kendi ifadesiyle, şimdiye kadar görmediği ve duymadığı şiddette kendisine sövdüğünü (sebb ifadesi kullanılmaktadır) nakletmektedir.⁶

Bir başka rivayet alenen olmasa bile zımnen Hz. Aişe’nin temennisini zihninde canlandıran hatta farklı yöntemlerle onu uygulamaya çalışan Hz. Ömer’de görmekteyiz. Hz. Ömer’in de, ortamın kötü olmasından dolayı karısının sabah ve yatsı namazına gitmesini istemediği, hatta bir defasında onu vazgeçirmek için bazı hilelere başvurduğu, ancak “Hz. Peygamber’in hanımların mescide gitmelerine izin verin” dediği için buna resmî olarak mâni olamadığı da rivayetler arasında zikredilir

Esasında Hz. Aişe’nin bu söyleminin, alenen dile getirilmese bile, zımnen daha sonraki fıkıh veya hadis şerhlerinde de yer aldığını görmekteyiz. Nitekim ünlü hadis şarihi Bedruddün el-Aynî’nin (ö. 855) “Aişe ® bu zaman kadınlarının çıkardıkları çeşit çeşit bidadlarla münkeratı görmüş olsaydı elbette inkarı daha da şiddetli olurdu. Hele de Mısır kadınlarını!...” sözü ise oldukça manidardır.⁷

Hz. Aişe dışında başkalarının benzer söylemi (Hz. Peygamber şimdi yaşasaydı, görseydi...) dile getirdiğine dair bazı örnekler

2. “Hz.Peygamber görseydi...” söylemini *farklı bir bağlamda* dile getirenlerden biri de Abdullah İbni Ömer’dir. Abdullah b. Ömer, Üsâme b. Zeyd’in annibir kardeşi Eymen’in oğlu Haccac b. Eymen veya Muhammed b. Üsâme hakkında “**Sayet Hz. Peygamber onu görseydi, muhakkak onu severdi**”⁸ demiş. Ancak onun bu sözüne sadece ibadetini ve tavrını beğendiği kişilerle ilgili bir değerlendirmesi olarak bakmak gerekir. Hz. Peygamberin izin verdiği veya yasakladığı bir eylemin değişikliğe uğratılmasına yönelik bir bağlamla alakası bulunmamaktadır. Ne varki onun, Hz. Peygamber şimdi olsaydı... diyerek bir düşünceye sahip bulunması da oldukça dikkate değerdir.

3. Dini bir kaygı veya hüküm çıkarmanın ötesinde mizahi bir tavır olarak da bu söylemin kullanıldığını görmekteyiz. Bir defasında tabiin alimlerinden Salim b. Ebî'l-Ca'd, asıl adı Şuayb b. Cübeyr olan ve erken dönemin mizah ve şakacılarından Eş'ab (ö. 154/771) isminde biriyle oturuyormuş. Eş'ab önündeki hurmaları ikişer ikişer ağzına atıp yemeye başlamış. Bunun üzerin Salim, “Hz. Peygamber birden fazla hurmanın ağza atılarak yenmesini yasakladı” deyince, Eş'ab “**Hz. Peygamber bu hurmanın**

⁶ Müslim, “Salat”, 135, 138, 139, 140.

⁷ Bk. *Sahih-i Müslim Tercemesi ve Şerhi*, trc. Ahmed Davudoğlu, III, 1391.

⁸ Buhârî, “Fedâilü eshâb”, 18.

çabuk çürüdüğünü (berbat olduğunu) görseydi avuç avuç yenmesine ruhsat verirdi” diyerek, mizahi tarzda yaptığının doğru olduğunu belirtmiştir.⁹

4. Hz. Peygamber’in vefatından sonra yazılan Kur’an ve sünnete aykırı olduğu açıkça belli olan kitaplar konusunda da bazı alimler **“Şayet Hz. Peygamber kendinden sonra Kur’an’a ve sünnete muarız olan kitapların tasnif edildiğini görseydi acaba ne derdi?** diyerek, herhangi bir görüş belirtmeksizin, neticesini, cevap cümlesini Allah’a havale ederek çekince göstermişlerdi.¹⁰

5. Günümüz yazarlarından bazısı da Hz. Aişe’nin bu söylemini, Sünnetin gaye ve maksadına uygun olarak evrensel mahiyette bir düşünceye sahip olmasından dolayı söylediğini belirterek şunları söyler: “Zaten bunun aksi iddia edilince sünnetin evrenselliği iddiasında çelişkiye düşülmüş olur. Zira Sünnet lafzi manada evrensel olsaydı, Hz. Peygamber’in vefatından beş on sene sonra emri doğrultusunda hareket etmenin problem oluşturmaması gerekirdi. Halbuki problem olmuştur ve Hz. Aişe de bunu fark ederek şöyle yapılması gerekir demiştir”¹¹

6. A.B.D. eski Başkanı Bill Clinton’ın 20 Ocak 2004’de Cidde Ekonomik Forum’un açılışında yaptığı konuşmada **“Muhammed şimdi yaşasaydı söylemi yerine “Eğer 1400 yıl önce otomobil olsaydı, Muhammed Peygamber, hanımının araba sürmesine izin verirdi; Suudi Arabistan’ı dünyadaki ilk otomobil üreten ülke yapar, eşini de bu sektörün başına getirirdi.** (he said that if cars had been around at the time, she would have driven one. The Prophet, he said “probably would have made Saudi Arabia the first automobile producing nation on earth and put his wife in charge of the business,” he added.)” demek suretiyle günümüz şartlarını 1400 sene öncesine götürerek temenniyi tersinden işletmektedir. Bu arada Forumu takip edenler arasında bulunan kadınlar bu teklife yoğun alkışlarla destek vermişlerdir.¹²

Gerek geçmişte gerek günümüzdeki akademik ve akademik olmayan çalışmalarda zikredilen ancak farklı tonlarda ve vurgularla belirtilen bu söylemin örneklerini çoğaltmak mümkündür.

II. Söz konusu Söylemin Değeri

Hz. Peygamber görseydi veya idrak etseydi...söyleminin değeri konusunda klasik kaynaklarımızda farklı değerlendirmeler bulunmaktadır. Bunlardan en dikkat çekici ve ayrıntılı olanı Endüslü zâhirî alimlerden Ebu Muhammed Ali b. Ahmed’in,

⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, Beyrut, (t.y.), Dâru’lûkütübî’l-ilmiyye, VII, 40.

¹⁰ *et-Turuku’l-hikemiyye*, I, 372.

¹¹ Ahmet Keleş, *Hadislerin Kur’an’a Arzı*, İnsan Yayınları, 1998, s. 175-176. Rivayetin hiçbir tarikinde “böyle yapılması gerekir” manasına gelecek alenen bir ifade bulunmamaktadır.

¹² al-Jazeera News, January 2004.

yani meşhur adıyla İbn Hazm'ın (ö. 456) ifadelerinde yer almaktadır. İbn Hazm *el-Muhalla* isimli eserinde, kadınların mescidlere gitmekten alıkonulmasına dair iddia sahiplerinin ileri sürdükleri fikir ve düşüncelerine karşı çıktığı bir yerde Hz. Aişe'nin "Eğer kadınların yeni icatlarını Resûlullah görseydi, -Benî israil kadınlarının yasaklanmış oldukları gibi, onları mescidlere gitmekten menederdi" sözünü 6 maddede irdellemektedir. Başlangıçta, O, kadınların mescidlere gitmelerinin menedilemesine gerekçe gösterilen Hz. Aişe'nin bu sözünün huccet kabul edilmeyeceğini belirterek şunları söylemektedir:

1. Hz. Peygamber kadınların yeni icatlarını (ihdaslarını) görmemiştir. Dolayısıyla onları mescide gitmekten menetmemiştir. O menetmediğine göre onları mescidlere gitmekten alıkoymak da bidattır ve hatadır. Bu: "Ey Peygamber hanımları ! Sizden kim açık bir hayasızlık yaparsa, onun azabı iki katına çıkarılır. Bu Allah'a göre kolaydır" (33/Ahzâb, 30") ayetindeki duruma benzer. Halbuki onlar apaçık bir hayasızlık işlememişler ve onlar için de azab iki katına çıkarılmamıştır.

Yine şu ayeti de buna misal gösterebiliriz: "O (peygamberlerin gönderildiği) ülkelerin halkı inansalar ve (günahtan) sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereket kapıları açardık, fakat yalanladılar, biz de ettikleri yüzünden onları yakalayiverdik. (7/el-A'râf, 96)." Ancak onlar inanmadılar onlara bereket kapıları açılmadı.

Netice olarak "şöyle şöyle olsaydı şöyle olurdu" sözünü söyleyen birisinin bu sözüne "şöyle olsaydı şöyle olurdu" şeklinde olmamış, meydana gelmemiş bir şey için cevap vererek delil getirmeye çalışmak en zayıf delil getirme yöntemidir.

2. Yüce Allah kadınların gelecekte ne ihdas edeceklerini elbette bilmektedir. Buna inanmayan kafir olur. Nebîsine, ileride o kadınların yeni icatlarından dolayı mescidlere gitmekten menedilmelerine dair asla bir şey vahyetmemiştir. Ayrıca ona, "insanlara şunu haber ver ki kadınlar olumsuz ve uygun olmayan uygulamalar yaptıkları zaman onları mescidlere gitmekten alıkoyun" diye de bir vahiy indirmemiştir. Öyle ise Yüce Allah böyle bir şeyi yapmadığına göre böyle bir sözle meseleyi ilişkilendirmek, bağlantı kurmak da boşunadır ve yanlıştır.

3. Resulullah zamanında olmayıp da onların yeni icatlarının neler olduklarını bilmiyoruz. Olumsuz uygulamalar arasında zinadan daha büyük bir suç/günah olmaz. Bu zina Hz. Peygamber zamanında vardı. Bu suç recm ve celde ile cezalandırılırdı. Bundan dolayı Hz. Peygamber kadınları asla mescidlerden menetmemiştir. Zina hem erkeklere hem de kadınlara haramdır. Hiç farkı yoktur. Bu durumda onları mescidlere gitmekten alıkoymak için zina bir gerekçe olabilir mi? Aynı şekilde erkekleri mescide gitmekten menetmek için de zina gerekçe gösterilmedi. Dolayısıyla bu

gerekçe (kadınların yeni yeni icatlar çıkarmış olmaları) Allah ve Resûlünün asla razı olmayacağı bir illettir.

4. İhdası, hiç şüphe yok ki bazı kadınlar yapmış olabilir. İhdas edenlerden dolayı ihdas etmeyenleri hayırlı olan bir şeyden alıkoymak muhaldir. Sadece bu konuda Hz. Peygamber'in dilinden Allah'tan gelen bir nassın olmasıyla mümkündür. İşte o zaman biz onu iştir ve itaat ederiz. (Kimse kimsenin günahını yüklenemez ayetinde olduğu gibi)

5. Şayet ihdas etmek (yeni yeni icatlar çıkarmak) onların mescidlere gitmelerine engellemek için bir sebep kılınsaydı, onların sokaklara ve yola gitmelerini engellemek daha evla olurdu.

6. Hz. Aişe ihdas ettiklerinden dolayı onları mescide gitmekten alıkoyunuz da dememiş, sadece "Hz. Peygamber yaşasaydı elbette onları mescide gitmekten menederdi, tarzında bir haber vermiştir. Netice itibariyle, şayet Hz. Peygamber onları menetseydi, biz de menederdik. Menetmediğine göre biz de alıkoyamayız. Bunu savunanlar sünnetlerin ve Hz. Aişe'nin hilafına hareket etmektedirler. Onun bu sözüyle, yapmadığı halde, kadınların mescidlere gitmelerini menetmiştir, şeklinde imada bulunmaları da yalandır."¹³

Metinden de anlaşılacağı üzere İbn Hazm bu söylem tarzının hiçbir anlamı olmadığını açık ve net olarak dile getirmektedir.

Bu söylemi ve söylem tarzını, Bill Clinton'ın Cidde Forumu'nda yaptığı konuşmada geçen ifadeye istinaden Hz. Peygamber'e rol biçmek olarak değerlendiren bir yazıda İ. L. Çakan şunları söylemektedir: "Bize göre de aslında, Allah Teala ve Resûlü adına görüş beyan etme, özellikle Hz. Peygamber için "böyle derdi", "şöyle yapardı" veya "böyle bir söz söylemezdi" gibi ona sınır çizme, rol biçme ya da hâşa ne söyleyip söylemeyeceğini asırlar gerisinden öğretmeye kalkışma cür'eti (edepsizliği mi demek lazımdı yoksa) üzerinde durmak ve böylece bir yöntem değerlendirmesi yapmak gerekmektedir."¹⁴

III. Bu Söylemin İmkânı ve Problemleri:

Kısaca yukarıda aktardığımız söylemin tarihteki yeri ve değeri ile ilgili oldukça kısa bilgilendirmeden sonra, daha geniş kapsamlı bir araştırmaya öncülük etmesi açısından, özetle şu ön değerlendirmeleri yapmak istiyoruz:

¹³ İbn Hazm, *el-Muhalla*, III, 134-136.

¹⁴ İ. L. Çakan, "Çağları Kucaklayan Uyarı "Resûlullah'ın Sünneti Size Yetmiyor mu?", *Altınoluk Dergisi*, 2004-Mart, sayı: 217, sayfa: 23 vd

1. Bu söylemin yöntem olarak kullanılmasında en büyük problem Kur'an'la bağlantısının dikkate alınıp alınmadığı olup bundan müstagni kalınamayacağı gerçektir. Zira Kur'an'ın nazil olmasıyla birlikte Hz. Peygamber peygamber olarak var olmuştur. Onun sözleri, fiilleri sünnet adını almıştır. Kur'an'sız Hz. Peygamber'den bahsetmek mümkün değildir. Dolayısıyla Hz. Aişe'nin dile getirdiği bu söylemin kullanımıyla beraber "Kur'an şimdi nazil olsaydı" söyleminin de belirtilmesi gerekecektir. Daha doğrusu Hz. Peygamber'i 1400 sene sonrasına getirecek (şimdiki zamana) bir söylem Kur'an'ın da şu anda nazil olsaydı, söylemini de zorunlu kılacaktır. Yani önce Kur'an nazil olmaya başlamalı, (!) ondan sonra Hz. Peygamber'in tavır ve hareketlerine yön verilmesi gerekecektir. Hiç şüphesiz böylesi bir düşünce de anlamsız olup hayal ve kurgunun ötesine geçemeyecektir. Bahsettiğimiz husus bu söylemle ilgili en temel problem olarak gözükmektedir.

2. Bununla beraber Hz. Peygamber'in vefatından sonra Hz. Aişe'nin dile getirdiği bu söylemin lafzından ziyade içeriğine baktığımız zaman, Kur'an ve sünnette yer almayan ancak çözüm gerektiren pek çok konuda yapılan içtihadlarda bu söylem açıkça belirtilmese bile *zımnen* kullanılmıştır. Tarihimizde bununla ilgili pek çok örnek bulmak mümkündür. *Günümüzde de bu söylem, alenen ifade edilmese de, her müçtehidin ve âlimin yaşadığı veya karşılaştığı sorunlarla baş edebilmesi için bilincaltında yer ettiği ver kullandığı bir yöntemdir.* Özellikle sosyal meseleler ve değişen şartlar karşısında böyle düşünmek durumunda kalmasıdır. Aksi takdirde değişen sosyal şartlar ve değişimler karşısında aradığı her şeyi Kur'an'ın ve sünnetin lafızlarında açıkça bulması mümkün değildir. Açıkça bu kaynaklardan zahiren sorunlara çözüm üretememesi, ilkesel açıdan da gayret sarfetmeyeceği anlamına gelmemektedir. Hz. Ömer'in müellefe-i kulûb uygulaması, bazı alimlerin Müslümanların ehl-i kitap hanımlarıyla evlenmelerini belirli bir süreliğine de olsa- sosyal ve siyasi gerekçelerle- karşı çıkmaları, "ezmanın tegayyürü ahkâmın tegayyürü" gibi olaylara ve şartlara göre yeni ilkelerin konulması ...sayılabilecek örnekler arasındadır. Yapılan kimi içtihadlarda gaye ve maksatlar gözetilmiş, dolayısıyla, "Hz. Peygamber şimdi yaşasaydı/görseydi..." düşüncesine göre hareket edilmiştir.

3. Sonuç olarak İslam tarihi boyunca dîn olarak İslam'ı bir yaşam tarzı olarak benimseyenlerin referansları ilk planda Kur'ân ve onunla birlikte Hz. Peygamber'in yaşam felsefesi diyebileceğimiz Sünneti olmuştur. Bu iki referansta aradıkların bulamayanlar içtihad müessesini geliştirmişler ve bu vesileyle de hayatın her yönüyle ilgili bu iki kaynağın özüne ve ruhuna uygun olmakla beraber farklı zaman ve mekanlarda yahut aynı zamanda ama farklı yerlerde değişik düşünceler ve görüşler ortaya çıkmıştır. Bu farklı düşünce ve anlayışlar da İslam kültürünün zenginleşmesine vesile olmuş, böylece İslam dünyanın her bir bölgesinde yaşatılan bir din olarak ev-

renselliğini de sürdürme gelmiştir. İslam bu evrenselliğini elbette Kur'an'dan almakla beraber, onun kendi zaman diliminde canlı bir timsali olan İslam'ın Peygamberi Hz. Muhammed'in örnekliğine ve onun yaşam tarzı diyebileceğimiz Sünnetine borçludur. Onun sünneti sanıldığığının aksine, tarihin belirli bir kesitinde kalan ve fonksiyonelliğini yitirmiş ölü bir sünnet değil, yaşatılan ve yaşayan bir sünnet olarak telakki edilmiştir. İtikattan ibadete, siyasetten iktisada ve hayatın en ince ayrıntısına varıncaya kadar dinamizmini bulunduğu her ortamda hissettiren bir güç olarak algılanmıştır. Zamanın ve mekanın değişmesi, araçların farklılaşması onun dinamizmini tarih sahnesine bırakmamıştır. Ondan alınan ruh ile yine onun sünnetine uygun yeni sünnetler ihdas edilmiş ve onlar İslam dininin değişebilen kuralları çerçevesinde uygulanmıştır.¹⁵ Bununla birlikte şeklen uygulanan sosyal sünnetler şartların değişmesiyle farklı boyutlarda ancak özünden ayrılmadan hayatiyetini devam ettirmiştir. Bu çerçevede Hz. Peygamber'in kendi zaman diliminde en ilkel şartlarda dahi uyguladığı toplumsal sünnetlerden çıkarılan ilkeler çerçevesinde İslam ümmetinin değişen şartlara göre sosyal sünnetler ihdas etmesi bir zorunluluk halini almış ve *İslam'ın evrensel nitelikli kendi temel kaide ve kuralları çerçevesinde olmak kaydıyla bilinç altında* olan "Hz. Peygamber yaşasaydı/görseydi, şöyle hüküm verirdi" söylemi bir yöntem olarak kullanılmıştır. Bu yöntemin bilimsel kaide ve kurallar çerçevesinde işlemesi için de ellerinden gelen çabayı göstermişlerdir ve göstermeye de devam edeceklerdir.

¹⁵ Geniş açıklama için bk. Mustafa Ertürk, *Sünnet'in Güncelleştirilmesine Doğru, Nebevi Sünnetin Evrensel Dinamizmi: Sünnet İhdâsı*, Ankara 2005.